

СУДОВІ ТА НАУКОВО-ПРАВОВІ ЕКСПЕРТИЗИ ЯК ЗАСІБ ВСТАНОВЛЕННЯ ДОКАЗІВ ЗГІДНО З ПРОЦЕСУАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

*А. В. Омельченко,
доктор юридичних наук,
завідувач, професор кафедри
цивільного та трудового
права Київського
національного економічного
університету імені
Вадима Гетьмана*

Питання використання судових та наукових експертиз у судовому процесі є **актуальними** виходячи з того, що одним із головних завдань судочинства є забезпечення рівності всіх учасників судового процесу, в тому числі і в наданні суду належних доказів. **Метою** цієї статті є дослідження правових засад використання судових та науково-правових експертиз у судовому процесі.

Правові, організаційні і фінансові основи судово-експертної діяльності з метою забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки і техніки, визначаються в Законі України «Про судову експертизу» [1] (далі – Закон № 4038).

Судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, досудового та судового слідства (ст.1 Закону № 4038).

Відповідно до ст. 7 Закону № 4038 судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, а також у випадках і на умовах, визначених даним Законом, судові експерти, які не є працівниками зазначених установ.

До державних спеціалізованих установ належать: науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України; науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України; експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України.

Виключно державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз.

Для проведення деяких видів експертиз, які не здійснюються виключно державними спеціалізованими установами, за рішенням особи або органу, що призначили судову експертизу, можуть залучатися, крім судових експертів, також інші фахівці з відповідних галузей знань.

Відповідно до ст.10 Закону № 4038 судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань.

Судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності. До проведення судових експертиз також можуть залучатися судові експерти, які не є працівниками цих установ, за умови, що вони мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку в державних спеціалізованих установах Міністерства юстиції України, атестовані та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності у порядку, передбаченому Законом № 4038.

Досліджуються правові засади використання судових та науково-правових експертиз як засобів встановлення доказів згідно з процесуальним законодавством України.

Ключові слова: судова експертиза, науково-правова експертиза

Наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5 були затверджені Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень (далі – Інструкція) та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [2].

Відповідно до п.1.2 зазначеної Інструкції основними видами експертизи є: 1.2.1. Криміналістична: почеркознавча; авторознавча; технічна експертиза документів; фототехнічна; портретна; трасологічна (крім досліджень слідів пошкодження одягу, пов'язаних з одночасним спричиненням тілесних пошкоджень, які проводяться в бюро судово-медичної експертизи) та балістична; вибухотехнічна; відеозвукозапису; матеріалів, речовин та виробів з них (лакофарбових матеріалів і покриттів; полімерних матеріалів, пластмас; волокнистих матеріалів; нафтопродуктів і пально-мастильних матеріалів; скла, кераміки; наркотичних, сильнодіючих і отруйних речовин; спиртмістких сумішей; металів і сплавів); 1.2.2. Ґрунтознавча; 1.2.3. Біологічна; 1.2.4. Екологічна із дослідження пестицидів; 1.2.5. Інженерно-технічна: автотехнічна; транспортно-залізнична; стану доріг та дорожніх умов; гірничотехнічна; пожежно-технічна; будівельно-технічна; в галузі охорони праці та безпеки життєдіяльності; електротехнічна; комп'ютерно-технічна; телекомунікаційних систем та засобів; 1.2.6. Економічна; 1.2.7. Товарознавча; 1.2.8. Автоварознавча; 1.2.9. Оціночна (у т.ч. оцінка цілісних майнових комплексів; паїв; цінних паперів; оцінка будівельних об'єктів та споруд; оцінка машин, обладнання, транспортних засобів, літальних апаратів, судноплавних засобів); 1.2.10. Експертиза охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності; 1.2.11. Психологічна; 1.2.12. Мистецтвознавча.

З метою більш повного задоволення потреб слідчої та судової практики експертні установи можуть організовувати проведення інших видів експертизи (крім судово-медичної та судово-психіатричної).

Для проведення експертизи може створюватися комісія експертів. Комісійна експертиза проводиться двома чи більшою кількістю експертів. Експертиза, для вирішення питань якої необхідні знання з різних галузей знань або різних напрямів у межах однієї галузі знань, є комплексною. Згідно із процесуальним законодавством України експертами можуть виконуватись первинні, додаткові та повторні експертизи.

Особливості проведення судових експертиз та використання їх як доказів у різних видах судочинства визначаються процесуальним законодавством України.

Юридична практика свідчить про зростаючу роль та важливість науково-правових експертиз

при захисті прав та інтересів учасників правовідносин у суді. Це викликано тим, що науково-правова експертиза надає суду можливість більш правильно, ефективно та системно використовувати норми матеріального та процесуального права при вирішенні судових спорів.

Правові, організаційні та фінансові основи експертної діяльності в науковій сфері, а також загальні основи і принципи регулювання суспільних відносин у галузі організації та проведення наукової та науково-технічної експертизи визначаються у Законі України «Про наукову і науково-технічну експертизу» [3] (далі – Закон № 51/95).

Основними загальними завданнями наукової експертизи є: об'єктивне, комплексне дослідження об'єктів експертизи; перевірка відповідності об'єктів експертизи вимогам і нормам чинного законодавства; оцінка відповідності об'єктів експертизи сучасному рівню наукових і технічних знань, тенденціям науково-технічного прогресу, принципам державної науково-технічної політики, вимогам екологічної безпеки, економічної доцільності; аналіз рівня використання науково-технічного потенціалу, оцінка результативності науково-дослідних робіт і дослідно-конструкторських розробок; прогнозування науково-технічних, соціально-економічних і екологічних наслідків реалізації чи діяльності об'єкта експертизи; підготовка науково обґрунтованих експертних висновків (ст. 2 Закону № 51/95).

Суб'єктами наукової експертизи є замовники, організатори експертизи, а також експерти.

Замовниками наукової експертизи можуть бути державні органи і органи місцевого самоврядування, підприємства, установи і організації, громадяни, зацікавлені у проведенні такої експертизи. Замовники можуть вступати у відносини з експертами безпосередньо або через організаторів експертизи на підставі договорів або доручень. Замовники наукової експертизи формують завдання на проведення експертизи, забезпечують оплату витрат на її проведення, оплату праці експертів або послуг організаторів експертизи.

Організаторами наукової експертизи є фізичні та юридичні особи, які на підставі доручення або договору з замовниками організовують та проводять експертизу і подають експертні висновки.

Експертизу можуть проводити: органи виконавчої влади у межах своєї компетенції; підприємства, установи та організації всіх форм власності, тимчасові творчі колективи, що здійснюють наукову і науково-технічну діяльність, спеціалізовані експертні організації; окремі експерти, групи експертів та експертні ради.

Експертами є фізичні особи, які мають високу кваліфікацію, спеціальні знання і безпосередньо здійснюють наукову чи науково-технічну експертизу та несуть персональну відповідальність за

достовірність і повноту аналізу, обґрунтованість рекомендацій відповідно до вимог завдання на проведення експертизи. Не дозволяється поєднання в одній особі функцій автора розробки чи іншим чином заінтересованої особи та її експерта.

Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2004 р. № 12 було затверджено Порядок проведення державної акредитації фізичних та юридичних осіб на право проведення наукової та науково-технічної експертизи [4]. Цим Порядком визначено перелік документів державного зразка, що дають право фізичним особам на провадження експертної діяльності та надання експертних послуг без отримання свідоцтва, до якого, зокрема, належать: диплом про присудження вченого ступеня кандидата наук у відповідній галузі знань; диплом про присудження вченого ступеня доктора наук у відповідній галузі знань; атестат про присвоєння звання старшого наукового співробітника; атестат про присвоєння звання доцента; атестат про присвоєння звання професора.

Об'єкти наукової та науково-технічної експертизи визначаються у ст. 5 Закону № 51/95, відповідно до ст. 6 якого підставами для проведення наукової та науково-технічної експертизи є рішення органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, прийняті в межах їх повноважень; договори на проведення наукової та науково-технічної експертизи, укладені підприємствами, установами та організаціями, фізичними особами.

Експертна практика свідчить про те, що науково-правова експертиза включає дослідження норм законодавства України та зарубіжних країн, міжнародного права та практики їх застосування, судової практики, правочинів та інших юридичних фактів, дослідження документів про

діяльність фізичних та юридичних осіб. Поряд із зазначеним, в ході здійснення науково-правової експертизи досліджуються науково-теоретичні доктринальні джерела юридичної науки, що дає змогу зробити більш достовірні, обґрунтовані, комплексні висновки щодо предмета експертного дослідження.

Основними завданнями науково-правової експертизи можна назвати:

- установлення предмета правового регулювання, що підлягає вноормуванню відповідними нормами права;
- визначення норм права, за допомогою яких врегульовуються відповідні суспільні відносини;
- тлумачення норм права з метою їх належного застосування до відповідних суспільних відносин (юридичних фактів);
- установлення відповідності вимогам законодавства юридичних фактів (дій, подій), в тому числі правочинів, дій та актів органів державної влади та місцевого самоврядування, фізичних та юридичних осіб, тощо;
- розробку організаційно-правових механізмів вирішення спірних ситуацій у всіх сферах життєдіяльності суспільства та держави;
- експертизу проектів нормативно-правових актів та чинних нормативно-правових актів, рішень органів управління юридичних осіб;
- виконання попереджувальної (превентивної) функції у питаннях уникнення можливих правопорушень шляхом попереднього правового аналізу запланованих юридичних фактів.

Виходячи із вищезазначеного, можна зробити **висновок** про те, що науково-правова експертиза, поряд із судовою експертизою, є ефективним сучасним засобом встановлення доказів згідно з процесуальним законодавством України.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 28. — Ст. 232.
2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5 // Офіційний вісник України. — 1998. — № 46. — Ст. 172.
3. Про наукову і науково-технічну експертизу : Закон України від 10 лютого 1995 р. № 51/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 9. — Ст. 56.
4. Про проведення державної акредитації фізичних та юридичних осіб на право проведення наукової та науково-технічної експертизи : Наказ Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2004 р. № 12 // Офіційний вісник України. — 2004. — № 4. — Т. 2. — Ст. 190.

Омельченко А. В. Судебные и научно-правовые экспертизы как средство установления доказательств согласно процессуальному законодательству Украины

Исследуются правовые основы использования судебных и научно-правовых экспертиз как средств установления доказательств согласно процессуальному законодательству Украины.

Ключевые слова: судебная экспертиза, научно-правовая экспертиза

Omelchenko Andriy. Judicial and scientific-legal examination as a measure of establishing evidence according to the procedural legislation of Ukraine

The legal basis of use of judicial and scientific-legal examination as a measure of establishing evidence by procedural legislation of Ukraine is examined in this article.

Key words: judicial examination, scientific-legal examination